

Тетяна МАЛІНОВСЬКА

ПОЕЗІЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У ДИТЯЧОМУ ЧИТАННІ

У статті розкриваються особливості художнього сприймання і розуміння поезії Т. Г. Шевченка учнями молодшого підліткового віку

Ключові слова: *сприймання, естетична свідомість, формування, поетичне слово, метафора*

Нинішній етап удосконалення і розвитку освіти, поряд з іншими факторами, передбачає просування в освітню сферу останніх досягнень фундаментальних наук, особливо тих, що сприяють формуванню естетичного сприймання. Проблема розвитку естетичного сприймання школярами зумовлена завданнями подальшого вдосконалення вивчення літератури в школі.

Питання естетичного сприймання творів літератури є предметом дослідження психологів, педагогів, літературознавців, серед яких Л. Виготський, О. Никифорова, О. Синиця, С. Рубінштейн, Н. Рибак, а також відомих методистів: Є. Пасічник, Н. Волошина, Н. Молдавська, Г. Токмань, А. Лісовський, С. Пультер, та літературознавців В. Пахаренко, В. Марко та інші. У своїх працях вчені розглядають рівні художнього сприймання – від констатуючого до естетичного. Проте початок формування естетичного сприймання у дитини, крім В. Сухомлинського, не знайшло відображення в інших дослідників.

Можна помітити таку тенденцію в сучасному освітньо-виховному процесі: учні молодших класів все більше знайомляться і вивчають твори сучасних авторів, а твори письменників-класиків нерідко залишаються поза увагою, - в той час, як саме вони є тією основою, на якій виросла і сучасна дитяча поезія, без якої немає сучасного розуміння поетичного слова, естетичного сприймання взагалі.

Без розкриття глибокого осмислення естетичних якостей твору, вчителю не тільки не вплинути на учнів, не викликати в них певних переживань, почуттів, а й не розкрити головної думки твору. Читаючи твір, учні уявляють картини, створені автором. Зміст, що передається в образній формі, будить уяву, а уява – почуття. Зуміти побачити, відчутти це прекрасне, неповторне і зберегти його у своїй душі – цим зумовлена необхідність розгляду пропонованого питання.

Коли згадують ім'я видатного письменника, нерідко поряд ставлять слова: письменник і час. І в цьому є щось винятково справедливе, бо доля творця завжди пов'язана з часом, у який він жив і творив.

Але це не вся правда: дійсно геніальні твори непідвладні часу, вони належать вічності. І не тільки тому, що люди відзначають ювілеї письменників, проводять літературні свята, обговорення видатних творів красного письменства.

Навпаки: і ювілеї, і літературні вечори та ранки, і обговорення книг видатних авторів проводяться тому, що їх твори несуть у життя такі ідеї, таку правду про людину, рідну землю і її долю, яка є високим досягненням людського розуму і серця і промовляє до все нових і нових поколінь. Ці думки виринають у пам'яті, коли згадуєш ім'я Тараса Шевченка.

Відомо, що кожен народ береже пам'ять своїх видатних синів. Англійці пишаються іменем Шекспіра, поляки – Адама Міцкевича, росіяни – Олександра Пушкіна. Українці з гордістю промовляють ім'я Тараса Шевченка. Він не тільки відобразив надії закріпаченого російським царизмом краю¹, а й став прапором українського народу у його прагненні до правди і свободи. Тарас Шевченко увійшов у життя кожної української сім'ї. З його іменем пов'язаний духовний розвиток кожної дитини в селі і місті. Перші книжечки, які читають батьки дітям і перші вірші, які діти вчать читати в дитячому садочку і в школі – це вірші Тараса Шевченка.

Рідко яка дитина не знає напам'ять вірша «Тече вода з-під явора» або «Тече вода із-за гаю...». Повторюючи слова великого поета рідної землі, дитина прилучається до духовного сприйняття природи, відкриває її красу і свою спорідненість з нею:

Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й люди зеленіють...

Або:

Хлюпощуються качаточки
Поміж осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє

¹ Кріпосне право в Україні ввела цариця Катерина II 21 квітня 1785 року : Огієнко І. Українська культура. – К. : Абрис, 1991. – С. 166.

З дітками своїми².

Читаючи, дитина уявляє і червону калину, що пишається своєю красою, і те, як молодіє явір, розмовляє зі своїми дітками їхня мама-качка. Ті з дітей, що все це бачили в дійсності, уявляють картини своїх попередніх бачень, немов гортаючи сторінки пам'яті під впливом слів поета. Інші – створюють у своїй уяві зображену автором картину, але і в одному, і в другому випадку уява буде пробуджувати почуття радості пізнання рідного краю, його природи, одухотвореної поглядом великого поета. Так у духовний світ підрастаючої людини входять образи і почуття, навіяні зустріччю з поетом, що відкриває їй красу рідної землі, навчає у звичайних образах звичного побуту відкривати голос любові і життя.

Т. Шевченко не писав жодного твору спеціально для дітей. Та будучи майстром живопису словом, його пейзажна та автобіографічна лірика ще при житті письменника увійшла в шкільні читанки і з літератури про дітей стала літературою для дітей. Талановитим живописцем виступає поет у таких віршах, як «Дивлюсь – аж світає» (з поеми «Сон»), «І досі сниться...», «Тече вода край города», «Вітер з гаєм розмовляє...», «По діброві вітер віє», «За сонцем хмаронька пливе», «Садок вишневий коло хати», «Мені тринадцятий минало», «На панщині пшеницю жала», «Якби ви знали, паничі», «Заповіт» та інші. Поетичні пейзажі Шевченка доступні дітям завдяки своїй графічності, бо дитяча уява сильніша за уяву дорослих людей. І майже до кожного віршового рядка може намалювати картину.

Процес сприймання і розуміння художнього твору складний. І зорове, і слухове сприймання у дітей картин-образів розвиває естетичну свідомість дитини, вміння створювати прекрасне. Уява живопису словом розвиває, збагачує сприйняття поезії учнями. Пригадаймо слова великого педагога В. О. Сухомлинського, який сказав, що людина не може жити без краси і величі, без гарячого трепету серця перед прекрасним, високим. І саме під впливом цієї краси формується естетичний ідеал людини. У ліричних творах реальність відображається через передачу почуттів, думок, переживань людини. За допомогою художніх засобів надання мові особливої виразності – тропи, різного роду фігури і т. д. – посилюється емоційно-естетичний вплив твору на юного читача.

У вірші «За сонцем хмаронька пливе» передається ціла гама почуттів людини, які асоціюються з явищами природи. Діти

² Шевченко Т. Малий Кобзар. Вибрані поезії для дітей. – К. : Веселка, 1976. – С. 346.

звертають увагу на зміну кольорової палітри від світлого до темного. Персоніфіковані метафори і порівняння конкретизують зображення природи, створюючи зорові образи (хмарка пливе; зове спати сонце; серце одпочине, заговорить; туман закриває море; покриває, мов малу дитину; туман, наче ворог...). Діти привчаються спостерігати, помічати багатство навколишнього світу, відчувати й розуміти радість життя від спілкування з природою, її красу і неповторність.

Вірш «Садок вишневий коло хати» – невеликий. За допомогою зорових і слухових образів ми бачимо мальовничу картину, у якій зливається життя людини і природи. Опоетизований Шевченком вечір в Україні постає перед нами в усій красі: білим цвітом залитий вишневий садок з приглушеним гудінням хрущів, і плугатарів, і співучих дівчат, і матерів, що ждуть вечеряти, і щебетанням солов'я. Опрацювавши цю поезію, діти відчувають справжній смак естетичної насолоди від спілкування з природою і поетичним словом про природу.

Чудовим пейзажним малюнком розпочинається вірш «Минають дні, минають ночі». Ми яскраво можемо уявити картину осінньої природи, побачити пожовкле листя, почути його шелест. За допомогою метафор «гаснуть очі», «заснули думи», «серце спить» Шевченко гостро засуджує пасивність, байдужість до людського життя. Будучи далеко від рідної домівки в засланні, поет постійно згадував рідний край, йому часто снилася мила серцю Україна.

І досі сниться: під горою
Між вербами та над водою
Біленька хаточка. Сидить
Неначе й досі сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошее та кучеряве
Своє маленькеє внука³...

Перед нами вимальовується зорова картина життя щасливої української родини. Дія відбувається біля «біленької хатиночки», що дає відчуття небезпеки, захищеності, спокою. Красу людських почуттів поет показує в єдності з красою природи. Розповідаючи про прочитане, діти мають відтворити словами те, що «бачили», «чули», переживали. Така розповідь називається усним малюванням. Під час усного малювання потрібно розповідати про те, що вам уявлялося і що ви «побачили» і відчули.

Популярним серед дітей є також пейзажний уривок «Дивлюсь –

³ Шевченко Т. Малий Кобзар... Там само. – С. 307.

аж світає» (з поеми «Сон»). Сон у Шевченка є літературним прийомом. Адже сон – це «простір, який ще слід заповнити смислами»⁴. Уві сні, коли послаблені механізми контролю свідомості, оживають найпотаємніші бажання. Сон – як втеча від реального жорстокого існування у свій власний ідеальний світ. Тим більшої художньої переконливості набуває сон, коли розбивається об жорстоку дійсність. Співставляючи світлу й радісну картину природи з життям, людей серед неї, поет досягає могутньої сили впливу на читача.

Для підростаючої людини Україна починається з Шевченка. Його поезія відкриває перед нею світ у його високій духовній красі, будить поезію душі, яка формує саму людину, допомагає їй вирости гідним сином рідної землі.

Татьяна Малиновская

Поэзия Т. Г. Шевченко в детском чтении

В статье рассматриваются особенности художественного восприятия и постижения поэзии Т. Г. Шевченко учениками младшего возраста.

Ключевые слова: *восприятие, эстетическое сознание, формирование, поэтическое слово, метафора.*

Tetyana Malinovska

The poetry by T. Shevchenko in the children's reading

The article reveals the peculiarities of an artistic perception and comprehension of Taras Shevchenko's poetry by teenage pupils.

Key words: *perception, estetic concious, forming, poetic word, metaphor.*

⁴ Лотман Ю. М. Культура и взрыв. – М., 1992. – С. 226.